

Bračno pravo Kraljevine Hrvatske i Slavonije u građanskom razdoblju

Ribić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:132:907951>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-10-25**

Repozitorij Pravnog
fakulteta u Osijeku

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Law in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Pravni fakultet Osijek

Integrirani sveučilišni preddiplomski i diplomski studij

Katarina Ribić

**Bračno pravo Kraljevine Hrvatske i Slavonije u građanskom
razdoblju**

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Višnja Lachner

Osijek, 2019.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Faculty of Law Osijek

Integrated undergraduate and graduate study programme

Katarina Ribić

**Matrimonial law in the Kingdom of Croatia and Slavonia in
civilian period**

Diploma paper

Mentor: Višnja Lachner, PhD, Assistant Professor

Osijek, 2019.

SAŽETAK

Tema ovog rada je razvoj bračnog prava u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji u građanskom razdoblju. Na području Hrvatske i Slavonije na snazi su bile odredbe Općeg građanskog zakonika, Zakona o brakovima katolika, te Naputak za duhovne sudove u bračnim predmetima. Što se tiče bračnog prava primjenjivalo se austrijsko pravo, ali i pravo vjerske zajednice kojoj su pripadali bračni drugovi. U radu je opisan pojam braka, svrha i vrste brakova. Prije obrade pretpostavki za sklapanje braka, detaljno je opisan pojam zaruka. Bračne drugove u sklapanju braka mogle su spriječiti bračne zapreke, a postojale su crkvene, građanske i zapreke valjanosti. Nakon sklapanja braka odredili su prava i obveze za supružnike, te što se dogodi u slučaju nevaljanosti braka. Rastava nije bila dopuštena, osim rastave od stola i postelje koja nije dopuštala supružnicima ponovni ulazak u brak. Postojali su i mješoviti brakovi, a što se tiče građanskog braka on je na području Hrvatske uveden tek 1946. godine.

Ključne riječi: Hrvatska i Slavonija, brak, bračno pravo, bračne zapreke, građanski brak, mješoviti brak

SUMMARY

The topic of this thesis is the development of matrimonial law in the Kingdom of Croatia and Slavonia in the civil period. In the territory of Croatia and Slavonia, the provisions of the General Civil Code, the Act on Marriage of Catholics and the Instruction to Ecclesiastical Courts in Matrimonial Matters were in force. The matrimonial law was regulated by the Austrian law, as well as the law of the religious community of the spouses. The thesis peruses the concept, purpose and types of marriages. Prior to elaborating prerequisites for conclusion of marriage, the concept of engagement is analysed. The conclusion of marriage could be obstructed by religious and civil impediments, as well as invalidating impediments. The rights and obligations of the spouses and consequences in the event of marriage annulment were determined after the marriage was concluded. Divorce was not permitted, except from separation from board and bed, which prohibited the spouses to be remarried. The marriage between spouses professing different religions was recognized, and the institution of civil marriage in the territory of Croatia was not introduced until 1946.

Keywords: Croatia and Slavonia, marriage, matrimonial law, marital impediments, civil marriage, mixed(interfaith) marriage

SADRŽAJ :

1. UVOD	1
2. POJAM BRAKA.....	2
2.1. RAZVITAK BRAČNOG PRAVA.....	2
3. SVRHA BRAKA	3
4. SVOJSTVO BRAKA.....	5
4.1. SAKRAMENTALNO SVOJSTVO BRAKA	6
5. VRSTE BRAKA	7
6. ZARUKE.....	8
7. ZAPREKE BRAKA.....	11
7.1. CRKVENE ZAPREKE.....	12
7.2. GRAĐANSKE ZAPREKE.....	14
7.3. ZAPREKE VALJANOSTI.....	16
8. OPROST ZAPREKA.....	18
9. POSLJEDICE VALJANOG BRAKA	20
10. NEVALJANOST BRAKA	21
11. BRAČNI SUD.....	23
12. RASTAVA	24
12.1. RASTAVA OD STOLA I POSTELJE.....	25
12.2. POSTUPAK RASTAVE	26
12.3. PROGLAŠENJE SMRTI JEDNOG OD BRAČNIH DRUGOVA	28
13. MJEŠOVITI BRAKOVI.....	29
14. ZAKLJUČAK	31
15. LITERATURA.....	32

1. UVOD

Na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije primjenjivalo se austrijsko bračno pravo, te pravo zajednice kojoj su pripadali bračni drugovi. Crkva je dala definiciju braka, odredila ga kao ugovor, te uzdigla na sakrament. U zakonima koji su se odnosili na brak, država je odvojila brak od sakramenta, no nije dirala u crkvenu definiciju braka, i uzela je u obzir pripadnike drugih vjeroispovijesti. Bračno pravo u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji počelo se razvijati za vrijeme Josipa II. koji je svojim propisima dotaknuo u dotadašnje crkveno područje. Nakon što je uveden Opći austrijski građanski zakonik stavio je izvan upotrebe sve postojeće dotadašnje zakone, statute i običaje. Prema odredbama Općeg građanskog zakonika brak se sklapao vjenčanjem. Svrha je braka u nerazrješivoj zajednici supružnika. Uvođenjem Naputka u Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, bračno pravo prema tom Naputku ostalo je na snazi tijekom vremena cijele Austrougarske. Braku su prethodile zaruke, a nakon toga su se utvrđivale zapreke koje bi sprječavale sklapanje braka. Postojale su tri vrste, te je bilo puno razloga zbog kojih se brak ne bi mogao sklopiti. Valjano sklopljeni brak propisivao je određena prava i obveze. Što se tiče rastave, bila je dopuštena samo rastava od stola i postelje.

2. POJAM BRAKA

„Brak (ženidba)¹ ili naravna ženidba je potpuna i nerazdjeljiva zajednica života među mužem i ženom učinjena po volji Božjoj. Kršćanska ženidba je sakrament po kojem se dvije slobodne osobe, muško i žensko uzimaju, i od Boga milost dobivaju, da mogu ženidbene dužnosti do smrti vjerno ispunjavati.“² Brak je kada dvije osobe različitog spola očituju zakonitim načinom svoju volju da će živjeti u neraskidivoj zajednici, djecu rađati, othranjivati ih i da će jedna drugoj pomagati. Brak je dakle pravno priznata, potpuna i trajna zajednica života, sklopljena između dvije osobe različitog spola te je također brak kao takav temelj obitelji.³

2.1. RAZVITAK BRAČNOG PRAVA

Što se tiče razvitka bračnog prava Car Josip II. bio je zaslužan za niz reformi koje su imale za cilj etatiziranje svih crkvenih funkcija koje nemaju čisto vjerski karakter.⁴ Za nas su od znamenitosti bili patentirani od 16. siječnja 1783.godine i od 6. ožujka 1786.godine od kojih je prvi izdan za austrijske nasljedne zemlje, a drugi za današnju kraljevinu Ugarsku s Erdeljem i za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Ustanove ženidbenih patenata Josipa II. postojano je podržavalo austrijsko zakonodavstvo, te ih je prenijelo i na kasnije zakone, te i u Opći austrijski građanski zakonik, koji je bio proglašen i uveden u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji cesarskim patentom od 29.studenog 1852.⁵ Opći austrijski građanski zakonik je ukinuo i stavio izvan upotrebe sve postojeće dotadašnje zakone, statute i običaje.⁶ Članci Općeg austrijskog građanskog zakonika koji su se odnosili na bračno pravo ukoliko su se ticali valjanog sklapanja i raspravljanja o nezakonitosti braka, rastave od stola i postelje, nisu se protezali na pripadnike rimokatoličkog, zatim grčkog-sjedinjenog i grčkog-nesjedinjenog vjerezakona za Kraljevinu Hrvatsku i

¹ Službeni prijevod Općeg građanskog zakonika za bračno pravo upotrebljava riječ „pravo ženidbeno“, međutim ženidba se odnosi samo na mušku osobu, pa je zamijenjena riječju brak

² Weber, J., Katekizam katoličkog ženidbenog prava, drugo popravljeno izdanje preveo dr. Andrija Jagatić, Sarajevo, 1886., str. 10-11.

³ Graber, Vilim, Prava zakonske, nezakonske i pozakonjene te pod svoju uzete djetce, Zagreb, 1888., str. 388-389.

⁴ Uzelac, Alan, Od liberalizma do katolicizma: neki aspekti reguliranja pravnih odnosa između crkve i države u Republici Hrvatskoj-novo pravno uređenje braka, Liberalizam i katolicizam u Hrvatskoj II. dio, Zagreb, 1999., str 257.

⁵ Lovrić, Edo, Studije iz ženidbenog prava ili Ženidba i njezini bitni momenti, preštampano iz „Spomen knjige“ Pravničkog društva u Zagrebu, Zagreb, 1900., str. 38.

⁶ Graber, op.cit. (bilj. 3), str. 294.

Slavoniju, već su za njih vrijedili do tada određeni običajni, konfesionalni zakoni. Kad je na osnovu konkordata iz 1855. izdan cesarskim patentom 1856. novi zakon za ženidbe Katolika u carevini Austrijskoj i Naputak za duhovne sudove, te stupio na snagu 1857. prestalo je vrijediti poglavlje Općeg građanskog zakonika u cijeloj monarhiji za ženidbe Katolika, ukoliko se ne radi samo o građansko-pravnim posljedicama braka. U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji ostalo je onakvo pravno stanje kakvo je uvedeno 1857. te je do kraja Drugog svjetskog rata s nekim preinakama za katolike vrijedilo bračno pravo uvedeno carskim patentom 1856.⁷ Što se tiče bračnog prava za pripadnike pravoslavne vjere, članak III patenta od 1852. kojim je Opći građanski zakonik uveden za Hrvatsku i Slavoniju, upućuje na dosadašnje propise o tome. Što se tiče pripadnika islamske vjere, vrijedilo je ranije na području Hrvatske i Slavonije zakon od 1916. o priznanju islamske vjeroispovijesti u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Za rimo i grkokatolike propisi zakona za ženidbe katolika od 1856. propisi o bračnom pravu *codexa juris canonici* i naputka izdanog 1921. ukoliko nisu u protivnosti sa zakonom za ženidbe katolika, a propisi ranije naputka ukoliko se radi o pitanjima koja nisu uređena novim naputkom.⁸

3. SVRHA BRAKA

„Ljudski rod razlučen je u dva spola; muški i ženski. Tim spolovima prirođena je težnja, da se međusobno združuju i nadopunjuju. Tom činjenicom dokida se u jednu ruku nesavršenost rastavljenih spolova tako da združeni čine na neki način savršenije jedinstvo, a u drugu ruku počiva na toj činjenici zakon prirodnog poretka, po kojem imade čovjek kao i svako drugo živo biće, da rasploduje svoj rod.“⁹ Pod imenom braka poznat je trajni spolni odnošaj muškarca i žene. Uredba što se podrazumijeva pod pojmom braka stara je kao i samo čovječanstvo. Svrha ni sadržaj pojma braka ne da se promijeniti voljom i moću ljudskom. Budući da nema braka između osoba istog spola, podloga tog pojma je u razlici spolova, sadržaj tog pojma se sastoji u duševnoj i tjelesnoj zajednici života muža i žene. Svrha braka je u prvom redu uzdržavanje ili rasplodivanje ljudskog roda, odnosno rađanje, odgoj djece i osnutak obitelji. No to nije jedina

⁷ Spevec, F., J., Opći austrijski građanski zakonik proglašen patentom od 29. studenoga 1852. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1899., str. 24-25.

⁸ Eisner, Bertold, Medjunarodno, međupokrajinsko (interlokalno) i međjuvjersko bračno pravo Kraljevine Jugoslavije, Zagreb, 1935., str 8-13.

⁹ Lovrić, op. cit. (bilj. 5), str. 7.

svrha braka. Osim toga važno je da si muž i žena međusobno pomažu. Postoji još i raznih subjektivnih svrha kao što su postignuće boljeg položaja u ljudskom društvu, postignuće plemstva, bogatstva. Glavna svrha braka ne može se postići bez spolnog odnosa između muža i žene. Sadržaj pojma braka mora sadržavati pravo jednog ženidbenog druga na tijelo drugog u svrhu odnosa, s druge strane mora sadržavati odgovarajuću uzajamnu dužnost supruga sudjelovati u obavi putenog prilega. To se naziva bračna dužnost.¹⁰ Brak se može smatrati dvostruko kao naredba stvoriteljeva prije Isusa, a poslije njega kao svetotajstvo novog zakona. Stvoritelj svijeta je stvorio dva spola, te je htio da se čovječanstvo po uzajamnoj predaji tijela umnožava. U svom početku brak je ustanovljen kao nerazrješiv. Kasnije, čovjek je porušio ne samo jednakost nego i nerazrješivost braka.¹¹ Još jedna od svrha braka je da bude zakonitim lijekom protiv pohotnosti. Po tome ne griješi onaj koji se oženi s namjerom da u ženidbi nađe lijek protiv pohotnosti, premda mu namjera nije plodjenje čovječanstva.¹² Bitnost i narav braka vidi se u onoj svezi što po ugovoru nastaje. Budući da je brak nerazrješiva veza koja se rađa iz uzajamne volje bitnost braka je da se bez te uzajamne volje ne može sklopiti. Jer brak nije darovanje, nego međusobni ugovor.¹³ O tome se već od davnina prepiralo te se noviji pisci protive tome da se brak shvaća kao ugovorni odnos. Ako se pod ugovorom razumijeva sjedinjenje dvije ili više osoba u svrhu suglasnog očitovanja volje, koje ima opredijeliti njihove pravne odnošaje to tada otpada najveći dio onih prigovora koje su podizali protivnici ugovorene teorije braka jer se pod pravnim odnošajem ne može baš razumjeti građansko obvezni odnošaj što brak dakako nije, a niti ne može biti. Juristički način sastoji se u tome da dvije osobe različitog spola očituju svoj volju da hoće međusobno sklopiti brak. Ovo očitovanje volje je pravni posao, a ovaj opet jer je dvostran i uvjetovan da se dvije osobe sjedine u volji jest ugovor.¹⁴ Crkveni zakoni, rimski katekizam brak nazivaju ugovorom. Međutim brak nije običan građanski ugovor nego naravan i uzvišeniji. Ovaj dio je od velike važnosti jer ako je brak običan građanski ugovor tada bi bilo da je brak poput drugih ugovora razrješiv, da s ostalim ugovorima potpada pod građansku sudbenost, te uslijed toga tvrdi se da ženidba nije običan građanski ugovor. Razlike između građanskog ugovora i bračnog ugovora su te što građanski ugovor ovisi o volji ugovornika, dok se bračni može sklopiti kao što ga je odredio i označio Bog. Predmet građanskog ugovora je osoba bilo kojeg spola, dok kod bračnog ugovora to su dvije osobe različitog spola. Predmet građanskog ugovora su razne stvari glede kakvoće, količine i

¹⁰ Ibid., str 8-9.

¹¹ Liebbald-Ljubojević, Julij, Katoličko ženidbeno pravo s obzirom na građanske zakone u Austriji, Brzotiskom Dragutina Šandora, Osiek, 1878., str. 1.

¹² Ibid., str. 22.

¹³ Ibid., str. 16.

¹⁴ Graber, op. cit. (bilj. 3), str. 390.

vrijednosti, dok kod bračnog su uvijek osobe istih ugovora. Pri građanskom ugovoru se može vrijeme podijeliti, čak ugovor i prije vremena zakonitim načinom riješiti, dok se brak sklapa do smrti, ne može se ako je valjan i dovršen nikad više riješiti. Ugovornici svojih prava i dužnosti iz građanskih ugovora mogu na druge prenijeti, te ona mogu zastarjeti, što kod braka nikako ne može. Pri građanskom ugovoru kod manjka volje državna vlast ju može nadoknaditi, a obveza iz takvog ugovora može se katkada i zapovjediti, što kod braka ne može. Nitko osim bračnih ugovornika ne može nadoknaditi njihovu volju, niti se obveza može nasilno zapovjediti. Bračni savez sklapaju građani, moraju se uvažiti građanski zakoni, dobivaju se neka građanska prava, te se razne građanske stvari ugovaraju, no sa svime time ne može se brak nazvati građanskim ugovorom.¹⁵ Bračni ugovor i sakrament braka smatraju se bitnim sastojcima kršćanskog braka, takvim sastojcima koji zajedno čine kršćanski brak. Premda brak nastaje ugovorom ne može on kao potpuna duševna i tjelesna zajednica muža i žene biti ugovor. Drugim riječima bračni ugovor i sakrament je jedno. Premda je bračni ugovor podignut na sakrament ostala narav mu je nepromijenjena.¹⁶

4. SVOJSTVO BRAKA

Svojstvo braka su jedinstvo i nerazrješivost. Brak je u svom početku dobio za pravilo zakon da su muž i žena dvoje u puti jednoj. To svojstvo isključuje mnogobračje ili poligamiju, bilo ono mnogomuštvo ili mnogoženstvo. Višeženstvo se protivi prvoj naredbi braka koja je po Bogu kao savez jednog muža sa jednom ženom. Također se protivi i drugoj svrsi braka. Tu spada uzajamna ljubav, zajednički život, sloga, svemu tome protivi se višeženstvo. Bilo zbog toga što je teško mužu sve svoje žene u jednakoj mjeri ljubiti, što kad ne bi učinio stalno bi bilo nemira, svađanja, ljubomore. Takvim načinom bilo bi mučno djecu od raznih žena jednako othraniti jer je svakoj majci vlastito dijete najvažnije te bi svaka nastojala svome djetetu ugoditi. Što se tiče nerazrješivosti, smatra se da se brak rješava samo smrću. Temelj ovoj odluci se nalazi već u prvoj ustanovi braka, koje je Bog kao nerazrješiv i monogaman naredio.¹⁷

¹⁵ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 2-3.

¹⁶ Lovrić, op. cit. (bilj. 5), str. 25-26.

¹⁷ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 18-19.

4.1. SAKRAMENTALNO SVOJSTVO BRAKA

Svetotajstveno ili sakramentalno svojstvo braka uvjetovano je kao bitno obilježje braka, jer ova ustanova opredjeljuje pojam braka općenito, a da se ne obazire na razliku vjeroispovijesti, tako da je njome preciziran pojam braka mjerodavan i za sljedbenike onih vjeroispovijesti koji ne priznaju sakramentalno svojstvo braka. Crkveno pravna dioba brakova u takve koji imaju sakramentalno svojstvo i takve koji bez tog svojstva odgovaraju samo ustanovama građanskog zakona, te nadalje u brakove koji su ili nisu dovršeni. U pogledu katolika po Naputku za duhovne sudove u bračnim predmetima, brak je veza između jednog muža i jedne žene koji je po Božjoj volji uređen za rasplodivanje čovječjega roda i za uzajamnu potporu. On je na svom početku bio uveden kao nerazrješiv uz napomenu da su supružnici dvoje u jednom tijelu. Prema tome u vrijeme valjanosti tog zakona nije bilo za katolike u carevini Austriji braka bez sakramentalnog svojstva, te i u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.¹⁸ Brak se temeljio na dosada rečenim sakramentalnim svojstvom, tako se u braku iziskuje tvar, lik i djelitelj. Isus podigavši brak na dostojanstvo svetotajstva prvotne naravi kao ugovora naravna nije promjenio, brak je poslije Isusa svetotajstvo, no ipak ne prestaje biti ugovorom. U kršćanskom braku ne može se razlučiti ugovor od svetotajstva, nego čim je naravan ugovor, tim je gotovo i svetotajstvo. Tko sklapa ugovor, taj je i djelitelj milosti i služitelj svetotajstva. Potajni brakovi koji se bez posredovanja svećenika samom voljom sklapaju bili su valjani. Znači da svećenik nije bio prisutan tom činu, nego da su isti supružnici djelitelji svetotajstva. Sabor Tridentinski naređuje da za valjanost braka potrebna samo prisutnost, a ne blagoslov svećenikov, isto tako kao i prisutnost dvaju svjedoka, a oni nisu djelitelji svetotajstva.¹⁹

¹⁸ Graber, op. cit. (bilj. 3), str. 393.

¹⁹ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 5-6.

5. VRSTE BRAKA

Postoje različite vrste braka, pravi brak je onaj u kojem je među osobama sklopljen, međutim radi neke zapreke nije valjan, ali po vidu se čini da je valjan jer je na propisani način sklopljen i jer obje ili barem jedna strana nije znala za zapreku. Djeca iz takvog braka dok roditelji za zapreku ne znaju su zakonita. Zatim zakoniti brak koji se sklapa po zakonima, no bez uplitanja crkve, dakle nije svetotajstvo već samo naravan ugovor. To je primjerice brak nekrštenika. Ako se sklopi i po crkvenim zakonima onda se zove valjani. Postoji i mješoviti brak između katolika i krštenog nekatolika. Potajni brak znači brak protivan propisu sabora Tridentinskoga, bez prisutnosti vlastitog župnika i dva svjedoka. Brak savjesti koji je sklopljen pred župnikom i dva svjedoka, ali pod tim uvjetom da uvijek ostaje tajna. Takav se brak ni ne upisuje u običnu maticu, nego u taknu knjigu koju biskup čuva. Brak na lijevu ruku je kad se plemić sa ženom od prostog roda ženi, tako da ni žena ni djeca iz toga braka ne postanu pripadnici plemićkih prava niti zakoniti nasljednici nego se udovoljavaju tim što pri vjenčanju ugovoreno. Građanski brak se sklapa po građanskim zakonima. Postoje tri vrste ovog braka. Prva je Građanski brak za nuždu koji građanska oblast svojim podanikom sklopiti samo onda dozvoljava kada im crkvena oblast brak po crkvenom propisu sklopiti zabranjuje s takvim razlogom koje država ne priznaje. Građanski brak na volju je kada stoji na volju hoće li brak sklopiti pred crkvenom ili državnom oblasti. Posljednji je građanski brak na silu, kada vjerenici moraju brak sklopiti pred građanskom oblasti, iako im se ne brani da sklope i pred crkvenom. U našoj domovini zabranjene su sve vrste građanskog braka jer sve do zakonite preinake vrijedi građanski ženidbeni zakon koji kaže da se ne smije nijedan Katolik ženiti u carevini austrijskoj drugačije, nego se mora držati svih propisa što ih zakon crkveni ustanovljuje glede valjanosti braka.²⁰

²⁰ Ibid., str. 23-24.

6. ZARUKE

Zaruke su ugovor između muža i žene u kojem izjavljuju da će sklopiti brak. Samo one osobe koje su kadre među sobom sklopiti valjan i dopušten brak mogu se zarukama valjano obvezati i to očitovanjem volje, koje će učiniti slobodno. Zaruke, koje budu sklopljene u ime maloljetnika, ustanovljuje se za maloljetnika dužnost da se mora oženiti samo onda ako čim postane punoljetan potvrdi one zaruke. Zaruke se mogu ukinuti, pa čak iako su bile zakletvom utvrđene, ako to obje stranke žele. Zaruke osoba koje su pod očinskom vlasti, mogu se prekinuti kada roditelji podignu protiv zaruka pravedan prigovor. Ako jedan od zaručnika prekrši vjernost koju je drugome dužan, biti će ovaj drugi riješen svoga obećanja. Ako po sklopljenim zarukama nastane promjena, po kojoj se može pravedno suditi, da pri tom stanju stvari ne bi došlo do zaruka, izgubit će tada obveznu moć zaruke za onu stranku, kojoj se takva promjena nije dogodila. Ako su takve okolnosti postojale već u doba, kada su se zaruke sklopile, odstupiti će ona stranka kojoj iste okolnosti onda nisu bile poznate. Dužnost koju su zaručnici uzeli na sebe, ne brani im stupiti u koji red ili posvetiti se duhovnom životu. Ako zaručnik učini svečane zavjete ili primi više redove, zaruke će biti poništene. Ako jedan od zaručnika sklopi brak s trećom osobom, ukinuti će se time zaruke, i ostaje drugom zaručniku pravo da može tražiti odštetu. Tko bez zakonita razloga odstupi od zaruka ili tko zatajom ili svojom krivnjom prouzroči zakonit razlog odstupanja, biti će dužan naknaditi drugoj stranci štetu koju za nju nastane iz odstupanja. Dužnost ispuniti obećanje koje je dano u zarukama, prestaje i onda kada se s razlogom može misliti da će biti nesretan brak koji bi zaručnici sklopili. Ako okolnosti na koje se spomenuta misao osniva, nastanu krivnjom jedne stranke, biti će ista dužna, po mogućnosti nadoknaditi drugoj stranci štetu, onu koja joj bude time nanesena jer se prevarila u svom pravednom očekivanju.²¹ Da bi zaruke bile valjane potrebni su neki uvjeti i to da budu od strane ugovarajućih osoba. Pri svakom ugovoru se zahtjeva da ugovornici mogu zrelo prosuditi ugovor i da predmet ugovora bude moguća i dopuštena stvar, isto tako pri bračnom ugovoru je nužno da zaručnici imaju zrelost uma, odgovarajuću dob i da brak koji ugovaraju bude moguć i dopuštena.²² Valjano se ne mogu zaručiti, svi oni koji su slijepi od rođenja, te gluhonijemi jer niti mogu dovoljno razumjeti pojam zaruka, niti svoju volju očitovati. Dok samo slijepi ili nijemi ili gluhi mogu dovoljno promišljenu volju očitovati. Zatim maloljetni ispod 7 godina. Zaruke maloljetnih poslije 7 godina, valjane su, no maloljetni zaručnici ne mogu ukinuti te zaruke do

²¹ Žepić, Zvonimir, Zakoni i propisi o ženidbi, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, Hrvatski zakoni, XXII, Zagreb, 1893., str. 51-53.

²² Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 25.

punoljetnosti. Kad postanu punoljetni slobodno je svakoj stranci bez pravog razloga, pa čak i protiv volje druge stranke od njih odustati, te ne mora ništa nadoknaditi. Međutim, tim svojim pravom mora se koristiti odmah nakon punoljetnosti, tri dana računajući od dana kad je za to svoje pravo saznala. Osim njih valjano se ne mogu zaručiti svi oni među kojima valjan i dopušten brak ne bi mogao opstati zbog crkvene zapreke. Izuzima se zapreka maloljetnosti koja sprječava valjanost braka. Ako koja od ostalih zapreka postoji među osobama koje se žele zaručiti znale one za nju ili ne, valjano se ne mogu zaručiti. Obzirom na ugovor zahtjeva se da obećanje budućeg braka bude ozbiljno i istinito. Da obećanje bude prema jednoj označenoj osobi. S toga kad bi netko obećao da će oženiti jednu od dvije sestre ne bi se zaručio, nego se mora moralno obvezati jednu od njih dvije uzeti. Zatim da to obećanje bude dovoljno promišljeno. Nije dovoljno ako jedna strana obeća, a druga samo obećanje prima, nego se mora uzajamno obećati. Tako primjerice ne bi bile valjane zaruke kad bi djevojka šuteći primila mladićevo obećanje. Obećanje budućeg braka mora biti dovoljno izraženo i očitovano. Najbolje sredstvo za namjeru očitovanja jesu riječi, one moraju biti jasne. Nije potrebno da zaruke budu javne, pred župnikom i dva svjedoka sklopljene. Pristanak roditelja u zaruke svoje djece nije potreban. Roditelji mogu svoju djecu koju su prisutna valjano zaručiti ako se djeca tome ne protive. No ako samo šute, a kasnije se protive, te svoju ne volju prisegom potvrde, zaruke će biti nevaljane. Zaruke roditelja u ime odsutne djece, biti će valjane samo ako djeca naknadno pristanu na to. Punomoćnik koji ima poseban nalog i punomoć može s osobom u ime drugoga valjano sklopiti zaruke.²³

Zaruke se mogu sklopiti uvjetno ili bezuvjetno. Može se zarukama dodati neke uvjete, no samo po određenim pravilima. Uvjetne zaruke nemaju valjanost dok se uvjet ne riješi. Međutim zaručnici su obvezni zadanu vjeru čuvati dok se uvjet ispuni ili ne ispuni. Kod zaruka skoro uvijek neki dio ugovora glede nadoknade i novčanih svota odstupa. U tom slučaju razlikuju se razkupinu, uvjeru ili kaparu i vjeno ili miraz. Razkupina je svota koju bi morala platiti ona stranka, koja ne bi htjela ili ne po ugovoru, sklopiti brak. Prema Napatku svaki ugovor koji se odnosi na neku naknadu koja bi se trebala platiti, ako stranka odstupa, nedozvoljen je i nevaljan. Uvjera je ona vrijednost u novcu ili stvari koju jedna stranka kao dar daje drugoj, pod uvjetom da stranka koja neopravdano odstupa, ako daje tu vrijednost onda ju gubi, ako prima, onda nedužnoj stranci dvostruko daje. Uvjera se razlikuje od razkupine u tome što se prva faktično predaje, a druga samo ugovorom bez faktične predaje.²⁴

²³ Ibid., str. 27-29.

²⁴ Ibid., str. 28.

Vjeno je dar koje jedna stranka drugoj ili treća osoba zaručnikom daje ili obećava da se time međusobno njihov dogovor pokrijepi. Ako se brak ne sklopi bez krivnje darovatelja, vjeno se može opozvati. Razlikuje se od razkupine i uvjere u tome što je vjeno svojevolian dar bez obzira hoće li koja stranka od zaruka odstupiti ili ne. Obvezan je štetu nadoknaditi onaj tko bez zakonita uzroka od zaruka odstupi, zatim onaj komu ne manjka zakonita razloga ali ga on sam svojom krivnjom prouzročio ili zatajio. Nadoknaditi se treba samo prava i to dovoljno dokazana šteta, koja bez tog odstupa ne bi bila za cijelo nestala.²⁵

Iz valjanih zaruka proizlaze neke posljedice. Dužnost je zadanu vjeru sačuvati. Zaručnici su strogo obvezani ispuniti zaruke, sklopiti brak. Ako je vrijeme za vjenčanje određeno, a nema valjanog razloga da se vjenčanje odgodi, tada se rok mora poštovati, ako nije određen tada čim objema strankama bude odgovaralo. Iz valjanih zaruka postoji zapreka zahtjeva javne pristojnosti, na temelju koje brak među zaručnikom i rođakinjama zaručnice u prvom koljenu ne može postojati. Učinak zaruka je također i zapreka koja zabranjuje brak među zaručnicom (zaručnikom) i nekom trećom osobom. Ovakav brak bi bio doduše valjan, ali svakako zabranjen, s toga bi se stranka koja tu zapreku prekrši trebala kazniti i platiti naknadu.²⁶

Razlozi za prekid zaruka, osim smrti, imaju dva razreda. U prvi razred pripadaju uzajamna volja zaručnika. Zatim dužnost koju su zaručnici na sebe uzeli, ne brani im stupiti u koji red, ako zaručnik učini svečane zavjete ili primi više redove, zaruke će se prekinuti. Ako jedan od zaručnika sklopi brak s trećom osobom ukinuti će se zaruke i druga strana ima pravo tražiti odštetu. U drugi razred pripadaju; ako jedan od zaručnika prekrši vjernost, koju je drugome dužan, biti će drugi riješen svog obećanja. Zaruke osoba koje su pod očinskom vlasti imaju se prekinuti kada roditelji podignu protiv tih zaruka pravedan prigovor. Zatim ako poslije sklopljenih zaruka nastane takva promjena po kojoj se može pravedno suditi, izgubit će svoj moć zaruke za onu stranku pri kojoj se takva promjena nije dogodila. Takve promjene mogu biti u tjelesnom pogledu, ako jedna stranka oboli neizlječivom bolesti, zatim u pogledu duševnom i moralnom, ako se jedna stranka odmetne od prave vjere. I glede zemaljskih dobara, ako jedna stranka osiromaši. I zadnje dužnost ispuniti obećanje koje je dano u zarukama prestaje onda kad se može misliti da će brak koji bi zaručnici sklopili biti nesretan.²⁷

²⁵ Ibid., str. 29.

²⁶ Ibid., str. 32.

²⁷ Ibid., str. 33-34.

7. ZAPREKE BRAKA

Svatko može sklopiti brak, samo ako mu ne smeta nikakva zakonska zapreka. Po naredbi vrhovne računarske vlasti, urednicima kontrolnim dopušteno je da se mogu slobodno oženiti samo onda ako imaju godišnju plaću barem 500 forinti i da nije opterećena nikakvim taksama.²⁸ Postoje različite vrste zapreka; prvo su naravne ili postavne, naravne leže u samoj naravi bračnog ugovora tako da pokraj njih nije nikako moguće bračni ugovor sklopiti, takve su primjerice pometnja u osobi, nemoć. Postavne su ustanovljene božanskim, crkvenim ili građanskim zakonom, to su primjerice zločin, raznoličnost vjere, otmica. Druge su bez odnosne ili odnosne, bez odnosne su primjerice bračna sveza, a odnosne srodstvo. Treće su zapreke javna ili sukromna prava, zapreke javna prava promiču svetost i čistoću svetotajstva braka u javno dobro i probitak crkve. Zapreke sukromna prava tiču se samo probitka i privatna dobra supruge, s toga zapreke sukromna prava jedino supruzi mogu pobijati, ti su pometnja, sila i strah, uvjet, nemoć, a ostale su javna prava. Četvrte su oprostive ili neoprostive, oprostive su crkvenim zakonom ustanovljene, a ostale su neoprostive. Pete su javne ili tajne, javne ako su pred sudom dokazane ili ako za njih zna više od 5 osoba, a tajne su one za koje osim supruge zna manje od 5 osoba, a ne treba se bojati da će ih više njih saznati, dok posve tajne su oni koje osim zaručnika samo ispovjedniku poznate.²⁹

„Od bračne zapreke valja opet razlikovati bračnu zabranu, prekršenje koje doduše ne čini sklopljenoga braka nevaljanim, ali ga ipak čini nedozvoljenim. Osim u građanskom zakoniku ustanovljenih bračnih zapreka imade u toliko u koliko se brak shvaća kao svetotajstvo te kao takav spada u područje crkvenog zakonodavstva, još i crkvenih bračnih zapreka, a na koliko oba zakonodavstva određuju, da izvjesno pomanjkanje tvori zapreku, imade ih također i mješovitih. Ova se razdjelba međutim može odnositi samo na one brakove, kojim pripada svetotajstveno svojstvo, pošto se bračna zapreka koje je samo crkvena ne može po građanskom zakoniku smatrati pravom bračnom zaprekom, jer pošto ovaj zakonik ustanovljuje, da može svatko sklopiti ženidbu, komu ne smeta nikakva zapreka zakonska, to se mogu i moraju tuj razumijevati zapreke samo one, koje su u istom zakoniku i u poznijih naredbah k istomu spadajućih kao takove navedene.“³⁰

²⁸ Spevec, op. cit. (bilj. 7), str. 26.

²⁹ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 50-51.

³⁰ Graber, op. cit. (bilj. 3), str. 396.

7.1. CRKVENE ZAPREKE

Dokle je crkva u svakom obziru htjela skrbiti za dostojanstvo i čistoću braka, nije joj se prvobitno činilo, previše umnožavati broj rastavljujućih zapreka. S toga je izdala glede braka naredbe za koje zahtjeva da se ispunjavaju, te ako se naruše to ne predstavlja nevaljanost braka.³¹

Prosti zavjeti pokornosti, siromaštva i čistoće koji budu položeni u redovničkoj općini, zatim prosti zavjet položen po kome, da će vječno čuvati čistoću, da će stupiti u koji duhovni red, da će primiti više redove, da se neće nikada ženiti ili udavati, ako se ne dadu oni koji takvi zavjeti vežu dopuštenim bi načinom mogli sklopiti brak.³² Župnik pri ispitu zaručnika treba paziti da li braku smeta koji od rečenih zavjeta i ako smeta, imat će ih ili na to skloniti ili oprost zaprositi. Pravo oprostiti od prostih zavjeta pripada biskupu, osim od zavjeta čuvati vječnu čistoću i stupiti u duhovni red, od kojih samo rimski papa oprašta. Ako je tko prostim zavjetom vezan bez oprosta sklopio brak, osim što je smrtno zgriješio, izgubit će neka prava iz bračne zajednice.³³

Zabranjeno je brak sklapati od prve nedjelje došašća Gospodnjeg do blagdana Bogojavljenja, zatim od čiste srijede do prve nedjelje po Uskrsu. Brak prije nego što bude sklopljen treba župnik ženikov i nevjestin u tri nedjeljna dana ili svetkovine na svetoj misi navijestiti i treba se opomenuti svatko tko zna o nekoj zapreci da ju otkrije. Ženik i nevjesta moraju se točno navesti, naznačiti njihovo krsno ima i prezime, njihovo rodno mjesto, dob, stalež i prebivalište. Ako ženik ili nevjesta imaju nepravu prebivalište, tada trokratni navještaj treba učiniti ne samo župnik pravog nego i župnik nepravog njihovog prebivališta. Ako bi se pak dogodilo da osoba koja osim pravog prebivališta, ima više prebivališta nepravih dovoljno će biti navještaj onako kao što treba obaviti župnik pravog njezinog prebivališta i samo jedan od župnika nepravih. Ako ženik ili nevjesta ne stanuju barem još šest nedjelja u nijednoj od onih župa u kojoj bi se navještaj trebao učiniti, tad će se ista osim toga obaviti i u župnoj crkvi onog mjesta gdje je dotična osoba zadnje stanovala barem šest tjedana. Ako bi se iz osobito teških uzroka bilo taj propis izvršiti, tada se mora podnijeti izvješće biskupu. Kod onih koji nemaju ni pravog prebivališta, a ne borave ni u mjestu svog prebivališta nepravog već barem godinu dana, navještaj se treba učiniti ondje gdje im pripada zavičajno pravo, a ako im to ne bi pripadalo nigdje, tada ako je moguće u župi njihova rodnog mjesta. Ako li jedna ili druga stranka koja želi stupiti u brak nema prebivališta ni pravog ni nepravog, tada se navještaj treba učiniti kako u župi u kojoj boravi, tako i ondje gdje

³¹ Žepić, op. cit. (bilj. 21), str. 62.

³² Ibid., str 63.

³³ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 56.

joj pripada zavičajno ili u župnoj crkvi rodnog mjesta. Navještaji se trebaju ponoviti ako se brak za šest mjeseci ne bude sklopljen, ili ako biskup odredi da se navještaj mora ponoviti. Dok navještaj ne bude objavljen onako kako treba, ne može se sklopiti dopuštenim načinom brak.³⁴

Kada postoji temeljita sumnja da onim koji se žele uzeti, smeta kakva zapreka ili kada se treba bojati da će njihov brak dati povoda velikim svađama i sumnjama ili zlu tada biskup ima pravo, odnosno dužan je takav brak zabraniti, Dokle biskup te zabrane ne opozove, neće biti dopušteno sklopiti taj brak. Nije dopušten brak kojoj roditelji uskrate svoje privoljenje iz pravednih razloga. Treba paziti na to da se ne žene i ne udaju takve osobe, koje su navršila četrnaestu i odnosno dvanaestu godinu života, a nisu postigle još one dobe u kojoj po razmjeru zemlje i naroda nastaje sposobnost sklopiti brak. Osobe koje nemaju prebivalište ni pravog ni nepravog ne mogu se vjenčati, dok im biskup ne dozvoli. Budući da je brak svetotajstvo novog zavjeta, vjenčanje se ne dopušta onima koji ne znaju temelja vjere kršćanske. Pristoji se da ženik i nevjesta prije nego će pred crkvom sklopiti savez za sve dane života svoga, savjest svoju očiste svetotajstvom pokore i da ponizno prime tijelo Gospodnje.³⁵

Župnik koji ima pravo obaviti vjenčanje, treba sklopljeni brak sa svim okolnostima, upisati vlastitom rukom u knjigu vjenčanih svoje župe. Treba dakle zabilježiti krsno ime i prezime, dob, vjeroispovijest, prebivalište i stalež mladenaca, i da li su već prije bili oženjeni ili nisu, zatim ime, vjeroispovijest i stalež njihovih roditelja i svjedoka, dan vjenčanja i ime duhovnika, koji je obavio vjenčanje. Ako je bilo kakvih zapreka, navesti način kako su se uklonile.³⁶

³⁴ Žepić, op. cit. (bilj. 21), str. 63-64.

³⁵ Ibid., str. 65.

³⁶ Ibid., str. 65-67.

7.2. GRAĐANSKE ZAPREKE

Prema Zakonu za ženidbe katolika u carevini Austrijskoj ne smije se nijedan katolik ženiti u carevini Austrijskoj drugačije, nego se držeći svih propisa što ih zakon crkveni ustanovljuje glede valjanosti braka. Ustanove crkvenoga zakona mogu se vidjeti iz napatka, koji je za duhovne sudove u carevini određen. Sveta je dužnost Kršćanina iskazivati pokornost državnoj oblasti. Točnije on ima ispunjavati one zakone državne, koji brižljivo nastoje održavati red.³⁷

Građanske zapreke su nedoraslost i maloljetnost, što znači da dječaci koji nisu još navršili četrnaest godina, a tako i djevojke, koje nisu navršile dvanaest godina života, nemaju u pravilu ni tjelesne sposobnosti za ženidbu, a nisu ni u stanju valjano prosuditi, smatra se da su nesposobni za brak. Nego ako bi se ikada dogodilo da bi takve osobe, koje još nisu dorasle do te dobi, bile sposobne za brak, neće se moći oženiti ili udati dok ne dobiju potvrđne odluke od svog biskupa ili apostolske stolice.³⁸

Vojnički stalež je jedna od građanskih zapreka, to znači da pri ženidbi vojnika osobita važnost se polaže na to da dotični ne bude u aktivnoj službi, već na dopustu i to ne privremeno nego trajno, te da je prekoračio treći dobni razred. Iz trećeg dobnog razreda istupa vojnički obveznik.³⁹

Ako onomu koji želi sklopiti brak treba bračna dozvola od strane političkog poglavarstva ili uredovnog načelnika, to se vidi iz političkih naredbi i uredovnih propisa. Od političke strane bračnu dozvolu treba svaki muškarac rođen u Kranjskoj, Salzburškoj, Tirolskoj, Voralbergu, dokle god ne stekne zavičajno pravo. Tu dozvolu daje kotarska oblast na prijedlog poglavara one općine u kojoj se dotični rodio. Bračne dozvole od svog redovnog poglavara trebaju svi javni činovnici ako su u glavnim gradovima s plaćom ispod 300 fr. a po selima 200 fr. Financijalna straža i to povjerenici dok su privremeni ne mogu se ženiti. Momčad kod rečene straže treba bračnu dozvolu od zemaljske oblasti inače izgubi svoju službu.⁴⁰

Zločincu koji je osuđen na smrt ili tešku tamnicu nije dopušteno ženiti se od onoga časa kad mi je proglašena presuda pa dok ne bude pomilovan ili dok mu traje vrijeme kazne. Ako suprug koji

³⁷ Ibid., str. 32.

³⁸ Ibid., str. 54.

³⁹ Liebbald –Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 65.

⁴⁰ Ibid., str. 70-71.

shvati da je bez svoje krivnje stupio u brak sa zločincem na smrt ili tešku tamnicu za vrijeme dok mu kazna traje odmah čim to sazna obustavit će bračno obećanje i ako za mjesec dana podigne tužbu za rastavu braka, tad će se u slučaju ako rastava bude izrečena na njegovu redovitom sudu urediti kao da se dogodila rastava od stola i postelje koja je prouzročena od drugog supruga. Preljub, dvije osobe koje su se među sobom oskvrnule preljubom, ne smiju jedna s drugom sklopiti brak, ako su si za života drugog bračnog druga obećale da će se uzeti ili što više ako su se usudile među sobom sklopiti brak, ili ako je samo jedna stranka da se s drugom strankom može oženiti ili da može za nju poći, s uspjehom radila o životu onom bračnom drugu koje je prava preljubom povrijedila.⁴¹

Austrijsko građansko pravo određuje da udovice s ponovnim brakom pričekaju neko zakonsko određeno vrijeme, koje se naziva udovičkim rokom. Ako je brak proglašen nevaljanim ili ako je smrću muža razriješena ne može se udati žena ako je trudna, prije poroda a kada je dvojba je li trudna, prije nego prođe šest mjeseci. No ako se po okolnostima ili po svjedočanstvu vještaka nije vjerojatno da je trudna moći će se poslije tri mjeseca dati oprost i to u slučaju ako brak bude proglašen nevaljanim, moći će taj oprost dati zemaljska vlada, a u mjestu gdje zemaljske vlade nema onda okružna vlast, u slučaju da je brak razriješen smrću muža jedino zemaljska vlada i samo iz osobito važnih razloga. Odatle slijedi da žena koja je trudna nikako se do poroda ne može udati niti se njoj daje oprost. Ako je vjerojatno da nije trudna onda treba pričekati tri mjeseca i tražiti oprost. Ako je dvojbeno je li trudna tada treba šest mjeseci čekati. Po razlici slučaja oprost dijeli ili zemaljska vlada ili kotarska oblast. Ako taj propis bude narušen, žena će izgubiti one koristi koje joj je dao prvi muž po bračnoj pogodbi, nasljednom ugovoru ili po posljednjoj volji.⁴² Glavno načelo je da onaj koji je u valjanom braku sa još živom osobom ne može sklopiti drugi brak. Prema tomu valjanost drugog braka ovisna je o tomu da li je dotična osoba u vrijeme kada sklapa drugi brak već u valjanom braku s kojom drugom osobom. Onaj koji je već bio u braku pa opet hoće da stupi u brak, mora dokazati raspust prijašnjeg braka. Raspust prijašnjeg braka se može dokazati smrtnim listom preminulog bračnog druga ili ako je dotični zločinac osuđen na smrt onda urednom svjedodžbom suda o izvršenoj smrtnoj osudi i pravomoćnom sudskom presudom da je bračni drug proglašen mrtvim.⁴³

⁴¹ Žepić, op. cit. (bilj. 21), str. 58.

⁴² Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 72-73.

⁴³ Graber, op. cit. (bilj. 3), str. 398-399.

7.3. ZAPREKE VALJANOSTI

Pometnja koja se tiče osobe budućeg bračnog druga ili koja se odnosi na osobu, zapreka je da se ne da privoljenje, i time da se ni ne sklopi brak. Razlikuju se dvije pometnje, pometnja u osobi, pometnja u kakvoći. Kod sklapanja braka po istom naravnom zakonu međusobna volja među dvjema označenim osobama je potreba da se bez nje bračni ugovor ne može sklopiti. Pometnja koja se ne tiče osobe budućeg bračnog druga nego samo kakvoće također je zapreka. Kada se pometnja tiče staleža budućeg supruga to znači ako bi osoba koja je slobodna sklopila brak s robom ili ropkinjom misleći da su te osobe slobodne brak neće biti valjan.⁴⁴

Budući da je za brak potrebna posve dobrovoljna i slobodna volja, s toga je strah i sila koja slobodu volje prijeći, a nekad i uništava ne samo u fizičkom nego i u moralnom smislu predstavlja bračnu zapreku. Ako bi tko osobi protupravno učinio veliko i neodoljivo zlo, ili ako bi joj se takvim zlom zgrozio, te ju time primorao na brak, takva volja neće biti dovoljna da se sklopi brak. Sila i strah su zapreke pod sljedećim uvjetima, ako je strah težak, kad je toliki da je čovjeka razborita i stalna značaja uznemirava. Ako je strah nepravedno bez zakonita uzroka nanesen. Ako strah proizlazi iz slobodna djelovanja druge osobe iz vanjskog uzroka. Ako je strah nanesen upravo zato da se sklopi brak. Strah mora trajati sve dok se ne sklopi brak jer ako već prije nestane, volja će biti slobodna. Svejedno je da li strah nanosi osoba s kojom se brak treba sklopiti ili koja druga, jer u svakom slučaju se prijeći slobodna volja. Na kraju treba zapamtiti da se svi navedeni uvjeti zajedno zahtijevaju, da strah i sila budu zapreke.⁴⁵

Da li privoljenje pod uvjetom izjavljeno čini doista brak, zavisi od toga da li je uvjetu zadovoljeno ili nije. Ako je nešto, što se u buduću ima ili nema dogoditi stavljeno kao uvjet tad će brak biti odgođen dotle dok se uvjet ne ispuni. Ako uvjet ne bude ispunjen prestat će krepost danog privoljenja. Ako je privoljenje kao s uvjetom skopčano i čim god što je u sadašnjosti ili prošlosti tad će brak biti valjan ili nevaljan kao što je uvjet ispunjen ili neispunjen. Nema valjanosti takvo privoljenje kojemu bude pridodan uvjet protivan bitnosti braka. Uvjeti koji sadržavaju štogod što je nemoguće nego ipak što nije protivno bitnosti braka imaju se smatrati kao da nisu ni pridani. Tko izvrši brak prije nego što bude ispunjen uvjet odriče se time uvjeta.

⁴⁴ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 76.

⁴⁵ Ibid., str. 77-78.

Samo ako biskup izričito dopusti, moći će se dozvoliti da se privoljenje da pod uvjetom. Uvjeti koji u izjavi privoljenja ne budu izraženi imaju se smatrati kao da nisu ni pridani.⁴⁶

Neizlječiva nemogućnost ispunjavati bračnu dužnost, čini da je brak nevaljan, ako je postojala u vrijeme sklapanja braka. Nitko nemoćan ne smije niti može sklopiti brak, znala druga strana za to ili ne. Takav brak bi bio nevaljan i čim bi se nemoć saznala, mogao bi svatko pobijati valjanost tog braka. Odatle slijedi da je ova zapreka tajna, dok je inače javna prava.⁴⁷

Nemogućnost dati privoljenje, mahnuti, bijesni djeca i općenito svi koji su nesposobni dati privoljenje onakvo kakvo se po naravi stvari iziskuje, ne mogu sklopiti brak. Budući da dječaci koji nisu još navršili dvanaest godina, a tako i djevojke, koje nisu još navršile dvanaest godina nemaju u pravilu ni tjelesne sposobnosti za brak, a nisu ni u stanju valjano prosuditi što znači brak, nesposobni su za brak. Nego ako bi se dogodilo da takve osobe koje još nisu dorasle do određene dobi, i po tijelu i duši budu sposobne za brak, neće se ipak moći oženiti ili udati dok ne dobiju potvrdne odluke od svog biskupa ili apostolske stolice. Žena koja bude oteta za to da se uda, ne može sklopiti valjani brak s otmičarom, dokle god se nalazi u njegovoj vlasti. Kao oteta ima se smatrati ona osoba koja silom upotrijebljenom protiv nje, bude odvedena, ili u zatvoru držana, kamo je na lukavi način omamljena, tako isto ona osoba, koju muž s kojim nije već prije čina zakonito zaručena bila, odvedena s privoljenjem njezinim, ali bez znanja ili protiv volje njezinih roditelja ili skrbnika.⁴⁸

Postojeći bračni vez čini one koji su njime sjedinjeni nesposobne za brak. Vez braka koji je valjano sklopljen, ali još ne izvršene raskida se, ako jedan od bračnih drugova položi svečane zavjete nekog reda. Brak sklopljen među kršćanima jedino smrt može razriješiti. Ako kršćani nekatolički misle da se može razriješiti bračni vez, to crkva žali one koji tako misle. Budući da se svetotajstvom krštenja ne razriješuje brak nego se otpuštaju grijesi, zato brak sklopljen među nevjernicima ostaje kreposna.⁴⁹

Srodnici u uspravnoj lozi ili pak četvrtom ili bližem koljenu pobočne loze ne mogu među sobom sklopiti brak. Da li je srodstvo proizašlo iz zakonita ili nezakonita rođenja, to ne čini nikakve razlike. Duhovno srodstvo koje proizlazi iz krštenja i krizmanja, sprječava brak među djeliteljem svetotajstva i krštenim i krizmanim kao i roditelji zatim među kumovima. Posvojenje koje u bitnosti odgovara posvojenju prava rimskog, sprječava po crkvenom običaju brak između

⁴⁶ Žepić, op cit. (bilj. 21), str. 62.

⁴⁷ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 80.

⁴⁸ Ibid., str. 81.

⁴⁹ Ibid., str. 82.

posvojitelja i posvojenika, kao i potomcima, koji su u vrijeme posvojenja bili pod njegovom očinskom vlasti, zatim među posvojiteljem i ženom posinka kao i među posinkom i ženom posvojiteljevom. Osim toga ne može se dok posvojenje traje, sklopiti valjani brak među posvojenikom i posvojiteljevom rođenom zakonitom djecom koja su pod očinskom vlasti.⁵⁰

Brak koji je izvršen ustanovljuje među jednim bračnim drugom i među srodnicima drugog bračnog druga uključujući tazbinu do četvrtog koljena, da nije valjan. Puteno općenje izvan bračne zapreke je za brak među jednom strankom i među srodnicima druge stranke u prvom i drugom koljenu. Onaj bračni drug koji se sa srodnicima svog muža ili svoje žene u prvom ili drugom koljenu putenim općenjem združi, gubi time pravo zahtijevati bračnu dužnost, dok mu to ne bude oprašteno. Brak valjan, ali neizvršen čini onog bračnog druga koji drugog preživi ili svjetovnjak ostane, nesposobna, da ne može sklopiti brak sa srodnicima svog druga uključivo do četvrtog koljena. Brak nevaljan i neizvršen osim ako je nevaljan zbog toga što privoljenja nema, zapreka je za brak među jednom strankom i među srodnicima druge stranke uključivo do četvrtog koljena.⁵¹

8. OPROST ZAPREKA

Oprost od bračnih zapreka može se iz važnih uzroka tražiti u načelstva zemaljskog, koje će se po okolnostima staviti u daljnji dogovor. Prije nego se sklopi ženidba, oprost od zapreka mogu stranke tražiti same i pod svojim imenom. Ali ako bi se poslije sklopljenog braka otkrila koja zapreka od prije za koju se nije znalo ali je razrješiva mogu stranke i po svom župniku tražiti oprost u načelstva zemaljskog. U mjestima gdje nema načelstva zemaljskog daje se vlast okružnim uredima iz važnih razloga da oprost.⁵²

One bračne zapreke koje se osnivaju prema crkvenom zakonu lišavaju se pojedinih slučajeva kreposti svoje, ako se zakonito dobije oprost i ako se ispune uvjeti, koji mu možda budu dodani. Jedinoj svetoj stolici rimskoj pripada vlastitom moći opraštati zapreke, te oprost vječne čistoće kao i pri različitosti vjera među katolicima i kršćanima nekatoličkim. Kada ne manjka zakonitih razloga, imat će biskupi, služeći se punomoći dobivene od svete stolice bez teškoće dati oprost u

⁵⁰ Ibid., str. 56-57.

⁵¹ Ibid, str. 58.

⁵² Spevec, op. cit. (bilj. 7), str. 37.

određenim zaprekama. To su u trećem i četvrtom koljenu srodstva i tazbine, u srodstvu duhovnom, u tazbini nedopuštenoj, u trećem i četvrtom koljenu zahtjeva javne ćudorednosti, iz valjanog ali ne izvršenog braka, u onom zahtjevu javne ćudorednosti koji proizlazi iz nevaljanog ili neizvršenog braka ili iz zaruka. Što se tiče ostalih zapreka valjanosti treba jednodušno o tome nastojati da im se sačuva ili vrati potpuna njihova krepost. Oprost od sve tri zapovijedi ima se dati samo u slučajevima osobito silnih, a oprost od druge i treće zapovijedi samo iz znamenitih razloga i dovoljno dokazanih. Budući da se može dogoditi da bi radi prijeteće smrti nemoguće bilo svako dulje odgađanje zato će biskupi u svakom kotaru opunomoćiti jednog ili više duhovnika koji će u njihovo ime podijeliti oprost. Ako dvije osobe koje krivo tvrde da su vjenčane, žele među sobom sklopiti brak neće im bez vrlo važna uzroka oprost od tri zapovijedi biti uskraćen. Nego se treba točno vidjeti da li je sasvim istinito da ih svijet općenito smatra kao muža i ženu. Vjernici kojima budu oprostene dužni su pred duhovnim pastirom koji ima pravo vjenčati ih potvrditi zakletvom da im nije poznata nikakva zapreka koja bi smetala njihovom braku. U molbenici kojom se traži oprost treba se točno naznačiti zapreka sa svim okolnostima, od kojih ovisi njezina narav, a i razlozi na koje se tko poziva. Biskup će zatim koliko bude potrebno vidjeti one čine na kojima se osniva njegova odluka koje će se podnijeti svetoj stolici. Ako je zapreka tajna i ako se ne treba bojati da će izaći na svjetlo, može se da savjest bude osigurana zatajiti imena bračnih drugova i tražiti oprost po ispovjedniku ili drugoj za to prikladnoj osobi. Takav oprost nije od nikakve koristi za izvanjski sud, ako bi dakle protiv očekivanja svijeta saznao za zapreku, tad bi se propisanim putem tražio oprost, valjan za vanjski sud da brak ne bude pred ljudskim sudom izvrnut.⁵³

Ako je vjenčanje koje se obavila na propisan način zbog postojeće zapreke bilo nevaljano, brak će po dobivenom oprost u krijepiti. Ako oprost bude podijeljen samo za unutarnji sud dovoljno će biti za ukrepljenje braka, ako obje stranke bez župnika i svjedoka ponove svoje privoljenje. Ako bude podijeljen takav oprost koji valja za vanjski sud imat će se privoljenje onih osoba koje su nevaljano vjenčane ponoviti pred župnikom u kojoj župi prebivaju i pred dvojicom svjedoka. Župnik će u svoju knjigu vjenčanih upisati da se brak ukrijepio, ako je pak nevaljani savez bio sklopljen u drugoj župi morat će se obavijestiti o tome onog župnika u kojoj se župi sklopio, a da obavljeno ukrepljenje bude na onom mjestu gdje je nevaljani brak upisan. U takvim slučajevima ne treba se ponavljati navještaj. Vjenčanje će se obaviti pred pouzdanim svjedocima. Ako zapreka po promjeni prestane bez oprosta imat će se naložiti bračnim drugovima da još jednom izjave privoljenje pred župnikom i svjedocima, osim ako je možda tajna, da je postojala zapreka,

⁵³ Žepić, op. cit. (bilj. 21), str. 69-70.

onda kada se sklopio brak i ako se ne treba bojati da će se stvar dokazivati, u takvom slučaju dovoljno je da privoljenje ponovo među sobom. Brak, kojem je smetala pometnja, sila ili strah čim ona stranka koja je bila žrtva pometnje ili nepravedne sile spozna pometnju ili zadobije potpunu slobodu riječju ili činom privoli. Nego da bi se uklonila svaka sumnja o danom privoljenju biti će i u ovim slučajevima da bračni drugovi ponove svoje privoljenje pred župnikom i dva svjedoka.⁵⁴

9. POSLJEDICE VALJANOG BRAKA

Kao iz svakog ugovora tako i iz bračnog proizlaze neke pravne posljedice, odnosno prava i dužnosti. Posljedice treba ustanoviti zakonodavstvo kako crkveno tako i građansko. Brak nije samo svetotajstvo nego i ugovor. Međutim pravne posljedice proizlaze samo iz valjanih i dopuštenih brakova. Nevaljani brak treba ako je to moguće ukrijepiti ili zakonitim načinom razvesti ili proglasiti ništetnim. Posljedice valjanog braka glede supružnika su blago svetotajstvo, pod tim se razumijeva ne samo ona milost koju supružnike krijepi nego i nerazrješivost braka. Da se održi ta sveta i nerazrješiva zajednica potrebno je znati koje su njihove međusobne dužnosti. Dužnost muža je da sa suprugom blago i uljudno postupa.⁵⁵ Muž je glava obitelji. Kao takav ima osobito pravo upravljati kućanstvom, ali je i dužan davati ženi pristojno uzdržavanje po svojoj imovini i nju u svim prigodama zastupati. Žena uzima prezime svojeg muža i uživa prava njegovog staleža. Ona je dužna ići za mužem, pomagati mu po mogućnosti u tečenju i sve njegove naredbe u koliko to kućni red zahtijeva ovršiti i paziti da budu ovršene, te skrbiti se.⁵⁶

Blagom vjere naziva se ona vjernost po kojoj se muž ženi i žena mužu obveže tako da jedno drugomu pravo na svoje tijelo predaje i obećava da ta sveta bračna obećanja neće nikad povrijediti. Ako dođe do preljuba jednog od bračnih drugova s trećom osobom to se smatra ne

⁵⁴ Ibid., 71.

⁵⁵ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 130.

⁵⁶ Spevec, op. cit. (bilj. 7) str. 38.

samo grijeh protiv čistoće nego i pravičnosti. A kazneni zakonik određuje za kriva supruga zatvor od 1 do 6 mjeseci kao kaznu, te također isto tako i za suprugu.⁵⁷

Obzirom na djecu najplemenitija posljedica braka je zakonitost poroda i time dobivena prava. Smatraju se kao zakonita djeca iz valjana braka rođena. Prema građanskom zakoniku uzima se da su rođena djeca koju je rodila zakonita žena sedmog mjeseca nakon sklopljenog braka ili desetog mjeseca nakon smrti muža. Djecu koju rodi žena rastavljena od stola i postelje desetog mjeseca nakon rastave smatraju se kao zakonita samo onda kad se navede dokaz koji se zahtjeva. Kao zakonita se smatraju djeca i iz tobožnjeg braka rođena ako oba roditelja ili barem jedan nije znao za zapreku koja je njihovom braku smetala i to ne samo u vrijeme vjenčanja nego i plođenja i ako su brak s propisanim navještajem sklopili. Nezakonita su sva djeca koja su rođena izvan braka, rođena od zakonite žene, no ranije od sedam mjeseci poslije vjenčanja ili kasnije od 10 mjeseci poslije muževe smrti. Međutim nezakonita djeca se mogu pozakoniti i to potonjim brakom roditelja, po milosti poglavarstva crkvenog i državnog i djeca rođena u nevaljanom braku priznanjem braka postaju zakonita.⁵⁸

10. NEVALJANOST BRAKA

Nevaljanost braka kojem smeta neka zapreka javnog prava treba se istraživati službeno. U ostalim slučajevima kad ima koja privatna zapreka treba čekati, da to zaista oni koji su po braku sklopljenim sa zaprekom uvrijeđeni u svoja prava.⁵⁹ Prije svega treba potražiti uzrok zašto neki brak nije valjan. Tu će se naći ili da supruzi nisu imali valjanu volju za brak jer je jedna stranka samo dala svoju volju ili da se u osobi bračnog druga prevarila ili na brak bila prisiljena ili svoju volju samo uvjetno dala, ili da će se pronaći da supruzi nisu bili sposobni za brak jer im je kakva zapreka javnog prava bila na putu. Zatim će se razgledati može li se brak kako proglasiti valjanim i kojim načinom ili će se sudbenom odlukom proglasiti nevaljanim. Proglašenje valjanog braka koji je imao zapreku sukromna prava i zbog toga bio nevaljan znači da svaka

⁵⁷ Ibid., str. 39.

⁵⁸ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 138-139.

⁵⁹ Graber, op. cit. (bilj. 3), str. 405.

stranka nije zakonito i ozbiljno dala svoju volju za sklapanje braka. Da se takav brak proglašava valjanim potrebno je da se volja na novo valjana i ozbiljno ponovi. Ako je zapreka dosljedno i nevaljanost braka poznata i javna tada će trebati oba supruga volju pred župnikom i dva svjedoka ponoviti. Ako je zapreka tajna ali ipak objema strankama poznata i tada oba supružnika moraju ponoviti volju pred župnikom i dva svjedoka. Ako je zapreka tajna i samo jednoj stranci poznata, tada je dovoljno ako samo stranka koja nije nikako ili je krivo dala volju, mora ponoviti. Proglašenje valjanog braka koji je nevaljan radi zapreke javnog prava, tada se prvo treba razgledati da li je pronađena zapreka oprostiva ili ne. Ako nije oprostiva tada o proglašenju valjanosti nema ni govora, nego treba dalje istražiti da li je zapreka javna i poznata ili samo tajna. U prvom slučaju će župnik supružnicima narediti da se rastave od stola i postelje i obratiti se bračnom sudu da se brak proglašava ništetnim. U drugom slučaju ispitat će se opet je li zapreka poznata bračnim drugovima ili samo jednom ili nijednom. Ako je prvo treba im zabraniti puteno općenje. Ako je nadalje zapreka samo jednoj stranci poznata naredit će joj da drugoj stranci priopći ništetnost braka i od prilega da se suzdrže, no ako druga strana ne bi na to pristala ili bi se bojala, tada se moraju rastati i podnijeti tužbu sudu. Ako niti jedan od supružnika ne zna za zapreku te se nalaze u pometnji niti se mogu bez štete rastati, treba ih ostaviti na miru. Postupak u kojem je pronađena zapreka oprostiva, u tom slučaju će se nastojati da se nevaljani brak proglašava valjanim. Može se dogoditi da bračni drug kojemu nevaljanost svog braka nije bilo poznato, ne želi nikako prihvatiti to da ponovo da svoju volju i da nevaljani brak proglašava valjanim, iako se može dogoditi i da saznajući za nevaljanost svog braka, odstupa od već morskog braka. Da se to ne dogodi preporučuje se korjenito proglašenje valjanog braka. Ako bi prijetila silna pogibelj da će bračni drugovi ili jedan od njih otkrivenu zapreku na zlo upotrijebiti da se radi nje raskine bračni savez, trebalo bi tada zamoliti svetu stolicu da se brak iscijeli u samom korijenu. Kod korjenitog ukrepljivanja ukidaju se zapreke za pojedini slučaj skupa s posljedicama koje su proizlazile iz te zapreke.⁶⁰ Posljedice ukrepljivanja korjenita su; ukida se zapreka radi koje je brak bio nevaljan, ukrijepi se volja, brak na taj način ukrepljivanja postaje valjan, a djeca u potpunom smislu zakonita. Za korjenito ukrepljivanje zahtjeva se da brak nevaljan bar prema van izgleda kao valjan, da je zapreka oprostiva, dakle uvedena samo crkvenim pravom, da volja nije opozvana, da za vrijeme kad je brak sklopljen bar jedna stranka znala za zapreku. Osim ovih uvjeta zahtjeva se i sila uzrok, to je ako jedna stranka želi ostati u bračnoj zajednici, no neće nikako volju ponoviti, kad je ništetnost braka jednoj stranci poznata, a drugoj se bez velikih neugodnosti nevaljanost braka ne može otkriti, kad važan uzrok savjetuje

⁶⁰ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 140-142.

da se suprugom nevaljanom vjenčanim ništa o zapreci ne kaže. Kod ovrhe korjenitog ukrjepljivanja treba postupati; ako za ništetnost braka ne zna niti jedna stranka tada im ne treba ništa reći nego samo ukrepljenje zabilježiti, ako za zapreku znaju oba supruga ili samo jedan te je zapreka javna tada treba ukrepljenje izvan ispovijedi podijeliti.⁶¹

Rasprava o nevaljanosti braka spada pred zemaljski sud onog kotara kojem muž i žena pripadaju. Isti sud odredit će fiskalni ured ili drugog razumnog i poštenog čovjeka da izvidi okolnosti i da brani brak, da bi se tako službeno saznalo kako stvari stoje i onda ako je rasprava započeta na zahtjev koje stranke.⁶²

11. BRAČNI SUD

Sudbenost u bračnim stvarima pripada katoličkoj crkvi i to nas uči ne samo zakonik crkveni i građanski nego i isti pojam braka kao svetotajstvo. Međutim očigledno je da se u tome ne može isključiti država. Međutim prema Naputku bračne stvari spadaju pred crkvenog sudca koji je jedino određen da može suditi o valjanosti braka i o dužnostima koje proizlaze. A glede zaruka odlučuje duhovni sud. Bračni drugovi pripadaju u bračnim stvarima onom biskupu u čijoj biskupiji imaju svoje prebivalište. U prvom slučaju može svaka stranka tužbenim pravom, koje joj pripada protiv druge stranke poslužiti se pred biskupom one biskupije u kojoj ova prebiva, u drugom slučaju može žena svoj tužbu podignuti pred onim biskupom u kojoj se biskupiji nalazi njezino prebivalište. Dotični biskup je redoviti i nadležni sudac u bračnim stvarima i to u prvom molbi, a za slučaj smrti mu ta vlastitost prelazi na kaptolskog namjesnika. Parnice u prvom stupnju rješavat će biskup ili mitropolit, a u drugom stupnju sveta stolica. Međutim sveta stolica umjesto sebe može odrediti drugog biskupa u okolici kao treću parnicu. Tako u Hrvatskoj i Slavoniji je drugog stupnja mitropolitanski bračni sud u Zagrebu, a za nadbiskupiju zagrebačku nadbiskupski bračni sud u Koloči, sud trećeg stupnja za sve biskupije i nadbiskupiju zagrebačku

⁶¹ Ibid., str. 142-144.

⁶² Spevec, op. cit. (bilj. 7), str. 41.

je bračni sud u Pečuhu. Ako je potreban četvrti stupanj, imenovat će sveta stolica u svakom slučaju poseban sud.⁶³

Pri raspravljanju o bračnim stvarima biskup se služi bračnim sudom sastavljenim od predsjednika i barem četvorice savjetnika. Ako zbog velikog opsega biskupije ne bude predsjedniku lako da sam obavlja poslove, pridružit će mu se namjesnik. Članove suda imenuje biskup, te ih i razrješuje te dužnosti. Predmete koji se trebaju raspravljati predsjednik dijeli među savjetnike. Odluka se stvara apsolutnom većinom glasova. Predsjednik posljednji daje svoj glas. Budući da samo nadležni sud može pravno i valjano suditi, s toga ako zaručnici ili bračni drugovi ako žele pobijati nadležnost mogu svoje prigovore poslati u deset dana nakon što im je dostavljen poziv. Ako se utvrdi da su prigovori neutemeljeni biti će im moguće svoj priziv uputiti na viši sud. No ako viši sud potvrdi pobijanu nadležnost morat će stranke voditi svoju stvar pred onim sucem koji je izdao poziv.⁶⁴

12. RASTAVA

Do nastanka državnih propisa pravno uređenje obiteljskih odnosa govori da je obvezno sklapanje braka u crkvi, te da je brak bio nerazrješiv. Uvođenjem austrijskog Općeg građanskog zakonika stanje se također nije promijenilo, propisano je nerazrješivost katoličkog i razrješivost ne katoličkog braka.⁶⁵ S katoličkog stanovišta brak je u pravilu nerazrješiv. Isto tako je nerazrješiv bračni savez ako je i samo jedna strana u vrijeme sklopljenog braka bila katoličke vjeroispovijesti. Tu dakle vrijedi i kad jedna ili obje osobe uslijed promjene vjeroispovijesti pripadaju nekatoličkoj crkvi ili vjerezakonskoj družbi jer odlazak od katolicizma ne smije biti sredstvom da se netko riješi bračnog saveza. Isto je tako nerazrješiv brak koji je prvobitno bio mješovit jer katolički dio može po svojim vjerezakonskim načelima sklopiti samo brak kao nerazrješiv, a drugi se dio upravo sklapanjem braka podvrgava tom načelu.⁶⁶

⁶³ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 149-150.

⁶⁴ Ibid., str. 150-151.

⁶⁵ Alinčić, Mira, „Rastava i razvod braka u 20. stoljeću“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 52/2002., str. 1170.

⁶⁶ Graber, op. cit. (bilj. 3), str. 408.

12.1. RASTAVA OD STOLA I POSTELJE

Po nauku crkve katolički brak valjan i dovršen ne može se nikako razvesti, a valjan ali nedovršen može se samo u dva dosta rijetka slučaja. Iako nalazimo u kanonskom pravu neku vrstu rastave valjanog i dovršenog braka koja se međutim ne dotiče bračne veze nego samo zajedničkog života bračnih drugova, a to je rastava od stola i postelje. Dakle rastava od stola i postelje je dozvoljeno pravo prekinuti zajednički život u smislu prebivanje pod istim krovom, blagovanje za istim stolom, i uporaba iste postelje, drugim riječima dozvola razdvojeno živjeti.⁶⁷

Uzroci doživotne rastave su da bračni drugovi mogu obostranom voljom ukinuti bračnu zajednicu ako oba ili jedan od njih stupi u koji sveti red ili da muž primi svete redove. Ti zakoni određuju da u slučaju ako muž stupi među svećenike, a žena mu je mlada, ona onda mora ići u manastir i to samo ako je vremešna i nema sumnje da će se od priloga uzdržati. Drugi uzrok doživotne rastave je preljub. Ako se jedan od bračnih drugova učini krivcem za preljub, druga strana će moći zahtijevati doživotnu rastavu od stola i postelje, osim ako odobri ili dopusti preljub, ili svojoj krivnjom ga prouzroči ili ako i samo počini preljub. Izgubit će svako pravo ako drugoj strani izrekom ili prešutno oprost krivnju. Čim jedan od bračnih drugova sazna za preljub može podići tužbu za doživotnu rastavu, no biti će dužan dokazati, preljub, svog bračnog druga, da nije izgubio prava podignuti tužbu za rastavu.⁶⁸

Uzroci po kojima se dopušta vremenita rastava su duševni preljub, kao primjerice odustajanje od vjere kršćanske, dovoljan je uzrok da se suprugu kršćaninu dopusti vremenita rastava. Zatim ako jedan od bračnih drugova drugu stranu na odmet od vjere katoličke nastoji zvesti zločinstvu, ako jedan od bračnih drugova ili po njegovu nalogu zlostavljanjem u pogibelj stavlja zdravlje i život svog bračnog druga. Ako jedna strana drugoj dulje vremena zadaje ljude jade. Ako jedna strana od dugotrajne tjelesne bolesti boluje. Ako jedan od bračnih drugova zlobno ostavlja svog druga, ta stranka može tražiti rastavu od stola i postelje na toliko vremena dok kriva ne bude dovoljno dokazao, da je voljan opet ispunjavati bračne dužnosti. Može se dosuditi vremenita rastava i radi takvih povreda dužnosti kojim se drugomu bračnom drugu velike štete ili silne pogibelji nanose na njegovom imetku ili građanskom poštenju.⁶⁹

⁶⁷ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 177.

⁶⁸ Ibid., str. 178.

⁶⁹ Ibid., str. 179.

12.2. POSTUPAK RASTAVE

Tko se želi rastati, mora se prije svega obratiti svom župniku i objasniti mu uzroke. Župnik nakon što sasluša neće čekati nalog od bračnog suda nego će pokušati pomirbu. Ne rade dobro župnici koji bez pokušaja pomirbe upućuju na bračni sud. Ne rade dobro ni stranke kada se mimo svog župnika neposredno obraćaju bračnom sudu jer u nijednom slučaju se istraga ne može provesti bez pokušaja pomirbe. Pokušaj pomirbe se obavlja na način da župnik mora poslije saslušane pritužbe pozvati obje stranke te nastojati ozbiljno da supružnike pomiri. Ako župnik uspije pomiriti supružnike, tada prestaje za njega svako iduće službeno djelovanje. Ako župnik ne uspije odmah kod prvog pokušaja pomiriti supružnike zakon mu nalaže da pokuša pomirbu i drugi put. Između prvog i drugog pokušaja treba proći barem osam dana. Ako pomirba ne uspije ni kod drugog pokušaja tada će župnik nakon osam dana i treći put pokušati pomiriti supružnike. Župnik dakle ima pravo tri puta pokušati pomiriti supružnike, no ako je to nemoguće biti će dovoljno i dva puta. Nakon toga ako ih ne uspije pomiriti javit će bračnom sudu da ih je pokušao pomiriti. Ako tuženik ne želi doći pred župnika, on će moći uz pomoć vlasti prisiliti ga na poslušnost.⁷⁰

Tužitelj može svoju tužbu podnijeti samom bračnom sudu ili povjereniku onog kotara na kojem ima prebivalište, pismeno ili usmeno na zapisnik. Razlog zbog koje se želi rastati mora točno navesti, a i navesti dokazna sredstva. Istražitelj kojem bračni sud povjeri istragu, mora prije svega dobro pročitati dobiveni nalog bračnog suda. Dan istrage određuje istražitelj. Trebaju li stranke i svjedoci doći to zavisi od običaja. Pri samoj istrazi pozvat će se najprije supružnici te ih još jednom pokušati pomiriti. Je li to učinjeno i s kojim uspjehom upisuje se u istražni zapisnik. Zatim se moraju saslušati obje stranke. Poslije supružnika trebaju se saslušati svjedoci redom. Ako koja stranke iznese isprave i to javne i one se trebaju protivnoj stranci pročitati.⁷¹

Pri dokaznom postupku treba se prije svega optuženiku ako zahtjeva priopćiti pismeno podnesena tužiteljeva prošnja ili zapisnik o tužbi predanoj usmeno u prijepisu i odrediti rok uz koji će svoj odgovor pismeno ili usmeno na zapisnik podnijeti. Iz istražnog zapisnika uvjerit će se bračni sud da li je predmet dovoljno iscrpljen te ima li razloga da se tražena rastava dozvoli. Pri tome se mora držati sljedećih propisa; priznanje bračnog druga protiv koje je podnesena tužba za rastavu smatra se kao potpuni dokaz. Suglasnim kazivanjem dvojice svjedoka potpuno

⁷⁰ Ibid., str. 183.

⁷¹ Ibid., str. 186.

se dokazuje čin na koji se kazivanje odnosi. Da li se bračnom drugu treba dopustiti prisega, da li se jednom od njih ima naložiti odlučna prisega, to će odlučiti sud.⁷²

Biskup će ako mu po naravi slučaju bude potrebno, narediti da bračni sud prije nego što objavi presudu podnese njemu namjeravanu odluku. U presudi koja glasi na rastavu, treba se napomenuti da li se uzrok rastave, propisuje jednoj stranci ili objema strankama. Ako se zamoljena rastava ne dozvoljava, treba se izričito reći da se supružnici opet vrata u bračnu zajednicu te ju u ljubavi i slozi nastave. Poslije proglašene presude može se bračni drug koji misli da mu je odlukom suda nešto krivo učinjeno, protiv njega podnijeti priziv molbi drugoj.⁷³

Izrečenu rastavu treba duhovni sud pripočeti osobnom sudu supruga i s rastavom su skopčane sve pravne posljedice, koje se po postojećim zakonima utemeljuju sudbenom rastavom. Posljedice su; bračni vez po rastavi se ne razvezuje, rastavljeni supružnici ne mogu ponovo stupiti u bračni život. I poslije izrečene rastave moraju bračnu vjernost čuvati, rastavljeni supružnici mogu rastavljeno živjeti, žena ne mora prebivati s mužem, muž ne mora ženu uzdržavati, osim ako je svojom krivnjom prouzročio rastavu. Rastavljeni supružnici mogu opet stupiti u bračnu zajednicu tj. pomiriti se i sjediniti. Što se tiče uzdržavanja muž će samo u dva slučaja moći od žene tražiti pristojno uzdržavanje i to ako se nije sposoban uzdržavati, a žena može i u slučaju ženi pripada pristojno uzdržavanje od muža ako nije kriva za rastavu, ako je kriva sama ili skupa sa suprugom onda može samo oskudno uzdržavanje. Udovice vojničkih ili državnih činovnika izgube pravo na mirovinu svojih supruga poslije smrti ako su od njih vlastitom krivnjom rastavljene. U pogledu svih imetaka što se tiče tražbina, koje se pojavljuju iz izrečene presude, trebaju se stranke uputiti na svjetovni sud. Ako obje stranke jednoglasno zahtijevaju da o tome odluči bračni sud presudom, moraju se tada napatiti da podnesu ispravu o nagodbi kojom su se glede tog zahtijevanja složile među sobom.⁷⁴

Ako optuženik ne taji učina i ako iz uzroka da se poštedi poštenja dotičnika, ili iz onih važnih razloga bude potrebno da se stvar raspravlja koliko je moguće potajno, moći će se stranka obratiti neposredno predsjedniku bračnog suda. Ako ovaj bude vidio da postoji zakonit razlog za rastavu, morat će ili župniku ili drugom duhovniku naložiti da stranke tri puta pokuša pomiriti i ako bude uzalud morat će predsjednik pridruživši sebi dva vijećnika od bračnog suda izreći rastavu. U ovakvim slučajevima može se ako obje stranke zahtijevaju uzrok rastave izostaviti iz presude.⁷⁵

⁷² Ibid., str. 187.

⁷³ Ibid., str. 189-190.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Žepić, op. cit. (bilj. 21), str. 105.

12.3. PROGLAŠENJE SMRTI JEDNOG OD BRAČNIH DRUGOVA

Bračni vez što spaja supružnike, može se dvostruko razvezati i to zakonitom presudom o nevaljanosti braka ili pak smrti jednog od bračnih drugova. U prvom slučaju da se raspušteni mogu ponovo ženiti dovoljno je ako pokažu izvornu presudu o nevaljanosti braka u kojoj se izričito kaže da brak ne smeta više sklapanje ponovnog braka. U drugom slučaju treba donijeti dokaz o smrti bračnog druga. Takvi dokazi jesu matica umrli u kojoj je smrt i pogreb dotične osobe dostojno zabilježen. Javne i vjerodostojne svjedodžbe o smrti kao što su smrtovnice izdane po župniku onog mjesta gdje je dotični umro i sahranjen ili svjedodžbe izdane od osobe ovlaštene za to. Takve osobe su predstojnici bolnica, kapetani brodova, vođe u ratu i ostali. Zatim svjedoci očevidci.⁷⁶

Dokaz da se brak zbilja razvrgava smrću može se nadomjestiti proglašenjem smrti. Ako je jedan od bračnih drugova odsutan onoliko vremena koliko je ustanovljeno i ako je njegova odsutnost skopčana s takvim okolnostima koje ne daju razloga s kojeg bi se moglo sumnjati tada stranka može pri sudu u kojem kotaru prebiva tražiti proglašenje smrti. Da bi se proglašenje smrti moglo izreći potrebno je odsutnost bračnog druga onoliko vremena koliko ustanovljuje građanski zakon. Zahtjeva se da odsutnost bude skopčana s takvim okolnostima radi kojih se ne može sumnjati u istinitost. Nigdje nije propisano kakve su to okolnosti. Na temelju takvih uvjeta može stranka pri kotarskom sudu dokazati da se odsutni smatra mrtvim. Daljnji postupak treba se narediti skrbnik za odsutnog, sud će ako za ustanovljeno vrijeme ne dođe ili ako ne izvijesti sud na drugi način o svom životu proglasiti ga mrtvim. Ovaj rok mora biti na godinu dana i uvrstit ga barem tri puta u javne novine. Kad prođe rok bez uspjeha, sud će na ponovljeni zahtjev bračnog druga izreći presudu. Presuda se treba podnijeti višem sudu koji će priopćiti biskupu one biskupije u kojoj podnositelj zahtjeva prebiva. Ako se biskupova izreka ne slaže s presudama nižih sudova tada će najviši sud izreći presudu da se zahtjev odbija. Ako druga i treća crkvena molba pristane na mnijenje protivno, i ako se viši sud izrekne proglašenje smrti, nema se tada ponovnom braku stavljati nikakva zapreka. U slučaju ponovnog braka župnik će proglašenje smrti izrečeno po državnim vlastima tako i odluku bračnog suda, a odnosno privolu više crkvene molbe zabilježiti u knjizi vjenčanih. Protiv odluke najvišeg suda nema mjesta prizivu. Od onog dana kad je izrečeno proglašenje smrti, smatra se dotični kao mrtav, dakle druga stranka može ponovo sklopiti brak, a imanje od osobe koja je proglašena mrtvom smatra se kao ostavština.

⁷⁶ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 195.

Ove posljedice prestaju čim se dokaže da je proglašenje smrti na krivom temelju izrečeno i da je dotični živ. U takvom slučaju mora mu se imovina vratiti, a brak koji je stranka sklopila biti će nevaljan, odnosno prvi brak će opet zadobiti svoju valjanost. Djeca rođena za to vrijeme biti će zakonita.⁷⁷

13. MJEŠOVITI BRAKOVI

Pod mješovitim brakom podrazumijeva se obično takva bračna zajednica u kojoj se supružnici međusobno razlikuju po vjera ili vjerskoj (konfesionalnoj) opredijeljenosti. Za katoličku crkvu prema njezinom pravu, mješoviti brak je onaj koji sklapa osoba katoličke vjere s osobom koja nije katoličke vjere. Osoba koja nije katoličke vjere može biti krštena, ali da pripada nekoj odijeljenoj crkvi, a može biti nekrštena.⁷⁸ Prema Naputku kardinala Lambruschinija u Hrvatskoj i Slavoniji propisuje se da su valjani oni mješoviti brakovi koji budu sklopljeni pred nekatoličkim vjerskim službenikom. Stupanjem na snagu Općeg austrijskog građanskog zakonika u Hrvatskoj i Slavoniji zatekao je navedeno stanje u pogledu mješovitih brakova. Taj građanski zakonik propisuje da je mješoviti brak između katolika i kršćana nekatolika treba sklopiti pred katoličkim dušobrižnikom, taj paragraf nije stupio na snagu u Hrvatskoj i Slavoniji te je ostalo važi ono što je do tada propisano. Ako je u mješovitom braku otac katolik, a majka akatolik onda u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji po patentu o toleranciji od 13.listopada 1871. sva djeca bilo muška bilo ženska, moraju odgajati u katoličkoj vjeri, te u takvom slučaju ne treba nikakvih potvrda. Ako bi majka bila katolkinja, a otac akatolik, po patentu bi se muška djeca odgajala u akatoličkoj, a ženska u katoličkoj vjeri.⁷⁹

Postupak pri rastavi mješovitih brakova i posljedice koje proizlaze za obje stranke; kod brakova među katolicima, zatim kod brakova među osobom katoličkom i nekatoličkom ako je u vrijeme kada su se uzele barem jedna od njih bila katoličke vjere imat će suprug koji ima pravnih razloga za rastavu od stola i postelje pravo predati tužbu bračnom katoličkom sudu. Ako od dvije osobe koji su se uzeli kao kršćani nekatolički jedna pređe na katoličku vjeru tada će svaka stranka

⁷⁷ Ibid., str. 196-198.

⁷⁸ Blažević, Velimir, Mješovite ženidbe, Bogoslovska smotra, Vol. 49 No. 1-2, Zagreb, 1979., str. 163.

⁷⁹ Belić, Matija, Pravni položaj žene u Hrvatskoj i Slavoniji čiji je brak proglašen nevaljanim po kan. 1009, 1, n. 2, cod. iur. can., Đakovo, 1939., str. 6-7.

svoju tužbu za rastavu ako ju želi podignuti podnijeti onom bračnom sudu kojem pripada na temelju svoje vjeroispovijesti. Nekatoličanska stranka može također po propisima bračnog zakona kojem pripada tražiti kod svog bračnog suda raspust braka. Pravomoćna presuda o razvodu izdana po bračnom sudu jednog od bračnih drugova odlučna je za obje stranke. Ako katolički sud izreče presudu na doživotnu rastavu od stola i postelje moći će tada nekatolička stranka na temelje presude tražiti pri svom bračnom sudu raspust bračne veze. Ako je duhovni sud na zahtjev katoličke stranke izrekao rastavu na neizvjesno vrijeme i ako prođe više od tri godine moći će nekatolička stranka tražiti raspust. Ako je stranka nekatolička dala povod rastavi, kojim bi nedužna katolička stranka da nije prešla na katoličku vjeru imala pravo podignuti tužbu za rastavu od stola i postelje imat će tada po obavljenom razvodu imovina razdijeliti kao da je nekatolički bračni drug kriv za rastavu. Ako se bračni drugovi nakon što je bračni sud izrekao rastavu stranke nekatoličke žele opet sjediniti morat će svoju odluku prijaviti bračnom sudu katoličke stranke i od suda ishoditi da ukine svoju presudu. O ponovnom sjedinjenju treba se obavijestiti redoviti sudac.⁸⁰

⁸⁰ Liebbald-Ljubojević, op. cit. (bilj. 11), str. 192-194.

14. ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad opisao je bračno pravo Kraljevine Hrvatske i Slavonije u građanskom razdoblju. Glavna okosnica rada je Opći austrijski građanski zakonik koji je bio na snazi od 1811. godine pa sve do 1946. godine. Međutim na području Hrvatske i Slavonije bilo je u primjeni osim austrijskog prava i pravo vjerske zajednice kojoj su pripadali bračni drugovi. Na snazi je bilo kanonsko pravo s institucijom konfesionalnog braka koji je proizlazio iz Konkordata sa Svetom Stolicom i posebnog Zakona za ženidbe katolika u carevini austrijskog i Naputka za duhovne sudove u cesarevini austrijskoj glede stvari ženidbenih. Zbog toga se konfesionalni brak zasnivao na crkvenom bračnom pravu, te na sudbenosti katoličkih i pravoslavnih crkvenih sudova. Svrha braka u tom razdoblju ista je kao i danas, a to je u prvom redu uzdržavanje ili rasplodivanje ljudskog roda, odnosno rađanje, odgoj djece i osnutak obitelji. Brak je bio monogaman i nerazrješiv, a imao je i sakramentalno svojstvo kao bitno obilježje braka. Brak su mogli sklopiti samo oni koji nisu imali nikakve zapreke, crkvene i građanske. Mogao se tražiti oprost od zapreka od Svete Stolice. Posljedice valjanog braka bili su određena prava i dužnosti koji su obvezali supružnike, da ih moraju ispunjavati. Svaka vjera je imala različite stavove o rastavi braka. Rimokatolička vjera se držala toga da je brak nerazrješiv, a supružnici su mogli dobiti rastavu samo u slučaju smrti jednog od supružnika. Izuzetak je bila rastava od stola i postelje, koja je dopuštala odvojeni život, međutim nisu imali slobodu sklopiti novi brak, dok su pravoslavna i protestanska vjera ipak dopuštale rastave brakova. Na kraju su opisani mješoviti brakovi, koje Katolička crkva osim u nužnosti, nije prihvaćala. Dopuštala je takve brakove jedino ako nekatolička strana obeća pismeno da će dopustiti katoličkoj stranci slobodu u vršenju svojih vjerskih dužnosti, i da će djeca biti krštena u katoličkoj vjeri. Što se tiče rastave kod mješovitih brakova u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji vrijedilo je to da ako je pri sklapanju braka barem jedna stranka bila član Katoličke crkve, takav brak se ne može raskinuti ni ako obje stranke promijene vjeru i postanu članovi neke nekatoličke crkve. Iako se u praksi i na terenu to drugačije provodilo. Zbog pravne raznolikosti pripadnici Kraljevine Hrvatske i Slavonije znali su se naći u nedoumici. Građanski brak kao obvezni uveden je u Hrvatskoj tek 1946. godine, kada je prestao i vrijediti Opći austrijski građanski zakonik.

15. LITERATURA

KNJIGE:

1. Belić, Matija, Pravni položaj žene u Hrvatskoj i Slavoniji čiji je brak proglašen nevaljanim po kan. 1099, 1, n. 2, cod. iur. can., Đakovo, 1939.
2. Eisner, Bertold, Medjunarodno, medjupokrajinsko (interlokalno) i medjuvjersko bračno pravo Kraljevine Jugoslavije, Zagreb, 1935.
3. Graber, Vilim, Prava zakonske, nezakonske i pozakonjene te pod svoju uzete djetce, Zagreb, 1888.
4. Liebbald-Ljubojević, Julij, Katoličko ženidbeno pravo s obzirom na građanske zakone u Austriji, Brzotiskom Dragutina Šandora, Osiek, 1878.
5. Lovrić, Edo, Studije iz ženidbenog prava ili Ženidba i njezini bitni momenti, preštampano iz „Spomen knjige“ Pravničkog društva u Zagrebu, Zagreb, 1900.
6. Spevec, F., J., Opći austrijski građanski zakonik proglašen patentom od 29.studenoga 1852. U Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1899.
7. Weber, J., Katekizam katoličkog ženidbenog prava, drugo popravljeno izdanje preveo dr. Andrija Jagatić, Sarajevo, 1886.
8. Žepić, Zvonimir, Zakoni i propisi o ženidbi, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, Hrvatski zakoni, XXII, Zagreb, 1893.

ČASOPISI:

1. Alinčić, Mira, „Rastava i razvod braka u 20.stoljeću“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 52/2002.
2. Blažević, Velimir, Mješovite ženidbe, Bogoslovska smotra, Vol.49 No.1-2, Zagreb, 1979.
3. Uzelac, Alan, Od liberalizma do katolicizma: neki aspekti reguliranja pravnih odnosa između crkve i države u Republici Hrvatskoj- novo pravno uređenje braka, Liberalizam i katolicizam u Hrvatskoj II. dio, Zagreb, 1999.

IZJAVA
O IZVORNOSTI RADA

Ja, KATARINA RIBIĆ, student/ica Pravnog fakulteta u Osijeku, s
prebivalištem na adresi VLADIMIRA FILAKOVCA 15 35000 SLAVONSKI BROD,
OIB 15776066311, JMBAG 19009,

ovim putem izjavljujem pod materijalnom i kaznenom odgovornošću da je moj diplomski/završni rad

pod naslovom: BRAČNO PRAVO KRALJEVINE HRVATSKE I SLAVONIJE
U GRAĐANSTVOM RAZDOBLJU

isključivo moje autorsko djelo, koje je u potpunosti samostalno napisano uz naznaku izvora drugih
autora i dokumenata korištenih u radu.

U Osijeku, 11.01.2019.

Katarina Ribić

Potpis

**IZJAVA O POHRANI DIPLOMSKOG RADA U INSTITUCIJSKI DIGITALNI
REPOZITORIJI PRAVNOG FAKULTETA U OSIJEKU**

Ime i prezime studenta:

KATARINA RIBIĆ

JMBAG: 19009

OIB: 15776066311

E-mail za kontakt: katarinaribic2@gmail.com

Studij koji je student studirao:

INTEGRIRANI PREDIPLOMSKI (DIPLOMSKI, PRAVNI FAKULTET OSIJEK

Naslov diplomskog rada:

BRACNO PRAVO KRAJEVINE HRVATSKE (SLAVONIJE
U GRAĐANSKOM RAZDOBLJU

Mentor diplomskog rada:

doc. dr. sc. VIŠNJA LACHNER

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog diplomskog rada. Sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i dovršenog diplomskog rada. Slažem se da ovaj rad bude trajno pohranjen i javno dostupan svima u institucijskom digitalnom repozitoriju Pravnog fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta te nacionalnom repozitoriju.

U Osijeku, 11. 01. 2019. godine

Potpis Katarina Ribić